

УДК 355.433.4 (477)

Михайло Миколайович Бочаров
Олександр Володимирович Войтко
Максим Георгійович Тищенко (канд. техн. наук)

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

ЗАВДАННЯ ЗАХИСТУ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ВІД НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В ХОДІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

В статті проаналізована низка чинників які негативно впливають на морально-психологічне забезпечення бойових дій в ході антитерористичної операції. Проведений порівняльний аналіз завдань захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника та психологічного забезпечення в антитерористичній операції. Запропоновано розгляд першочерговості завдань психологічного забезпечення в комплексі завдань захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника на тактичному рівні. Відповідно, пропонується перерозподіл завдань морально-психологічного забезпечення щодо захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника на оперативному та тактичному рівнях. Висвітлені результати попередніх досліджень щодо важливості складових морально-психологічного забезпечення бойових дій та відповідності умовам бойових дій вимог керівних документів щодо захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника. Проаналізовано відповідність характеристик предмета та об'єкту морально-психологічного забезпечення принципу вимірності. Висвітлено досвід організації оперативного управління стресом збройних сил провідних країн світу та особливості програми оперативного управління стресом корпусу морської піхоти США, визнаню кращою за напрямком збереження психологічного здоров'я військовослужбовців за досвідом бойових дій. Виокремлено важливість завчасного формування психологічної стійкості.

Ключові слова: негативний інформаційно-психологічний вплив; психологічне забезпечення.

Вступ

Постановка проблеми. Важливе значення для виконання завдань бою має висока мотивація та психологічна стійкість військ, що неодноразово підтверджено військовими експертами. Організація заходів щодо підвищення мотивації та психологічної стійкості покладена на структури по роботі з особовим складом у загальному комплексі заходів морально-психологічного забезпечення (далі МПЗ). Постійний моніторинг оперативної обстановки в інтересах МПЗ забезпечує цілеспрямований вплив на свідомість та психіку особового складу.

До основних факторів, які негативно впливають на системний збір інформації в інтересах МПЗ бойових дій можна віднести такі:

відсутність методик оперативного контролю та прогнозування морально-психологічного стану особового складу;

відсутність прикладних розрахункових методик з оцінювання ефективності окремих завдань морально-психологічного забезпечення;

неузгоджені функціональні завдання органів по роботі з особовим складом з центром інформаційно-психологічних операцій тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок до розробки теоретичних основ МПЗ бою протягом останніх десятиріч зробили такі військові дослідники, як В. Алещенко, В. Грицюк, В. Дикун, О. Ілюк, О. Караяні, І. Ліпатов, В. Молдавчук, В. Стасюк, С. Талаур, О. Тімченко, В. Ягупов та інші. Більшість з них продовжують дослідження за досвідом АТО [3, 4, 9].

Попередньо були визначені загальні завдання за складовими МПЗ в ході підготовки та ведення операцій. В останніх публікаціях завдання були

уточнені, але без деталізації за складовими МПЗ. При цьому невизначені завдання органам управління за складовими МПЗ.

Враховуючи вищевикладене, **метою статті** є уточнення завдань захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника (ІПВ) окремої механізованої бригади.

Виклад основного матеріалу дослідження

Встановлено, що найбільшу ступінь значення серед складових МПЗ бойових дій військових частин в ході АТО мають: психологічне забезпечення, інформаційно-пропагандистське забезпечення та захист від інформаційно-психологічного впливу противника. Одночасно, ступінь відповідності вимог керівних документів щодо захисту особового складу від негативного ІПВ умовам бойових дій визначена недостатньою.

Результати дослідження підтверджують те, що у загальному циклі управління МПЗ найбільше значення мають завдання щодо збору інформації, її оцінки та прогнозу обстановки в інтересах МПЗ. Їх значення збільшується з початком бойових дій.

Порівняння циклів управління інформаційно-пропагандистського забезпечення та захисту від інформаційно-психологічного впливу противника визначає спорідненість завдань та методів впливу на свідомість та психіку особового складу, але постійний інформаційний вплив противника визначає першочерговість завдань захисту від нього.

Отже, захист від негативного ІПВ є одною з найважливіших складових МПЗ АТО. Інші складові МПЗ здійснюють безпосередній вплив на ефективність захисту особового складу. У загальному циклі управління МПЗ найбільше

значення мають завдання щодо збору інформації, її оцінки та прогнозу обставини.

Порівняння завдань захисту особового складу від негативного ІПВ та психологічного супроводження визначає більш вузький спектр завдань психологічного забезпечення у захисті особового складу від негативного ІПВ та необхідність прогнозування дій системою вищого рівня.

Захист від ІПВ передбачає: своєчасне визначення початку ІПВ; безперервне, бойове і політичне інформування особового складу; надійне перекриття каналів психологічного впливу противника; збір та знищення матеріалів ІПВ противника; виявлення психічно нестійких військовослужбовців і проведення з ними індивідуальної психопрофілактичної роботи, організацію в підрозділах системи товариської взаємної підтримки та психологічної допомоги; ознайомлення військовослужбовців з прийомами і методами інформаційно-психологічних операцій (далі ІПСО); розвідку і знищення сил та засобів ІПСО противника; оцінку уразливості своїх військ від ІПВ противника, прогнозування наслідків та планування заходів щодо протидії; організацію профілактичних заходів щодо запобігання негативним діям військовослужбовців (зниження психологічної стійкості, рівня бойової готовності, спроби здачі в полон тощо) [2].

Психологічне забезпечення передбачає: безперервне і систематичне вивчення та аналіз динаміки морально-психологічного стану своїх військ, прогнозування розвитку морально-психічних процесів; підтримку і розвиток у військовослужбовців установки на безумовне виконання бойових завдань; оцінку динаміки розвитку бойових дій і розрахунок психічних втрат; підтримку постійної психічної активності під час бою, усунення впливу його негативних стрес-факторів, відновлення психічної рівноваги, стійкості та оперативне усунення надмірної психічної напруги, здійснення антистресових заходів, адаптацію військовослужбовців до конкретних бойових умов діяльності; здійснення контролю за ступенем стомленості, психічної та психофізіологічної пригніченості особового складу; всебічне створення необхідних соціально-побутових умов життєдіяльності особового складу під час ведення бойових дій тощо [3,6].

Таким чином психологічне забезпечення в умовах “гібридної війни” може розглядатись у інформаційній площині, як системо утворюючий процес захисту від ІПВ тактичного рівня, за допомогою теорій масової комунікації, зв’язку та стресостійкості.

Але головним завданням органів по роботі з особовим складом, що забезпечує надійне управління підрозділами на етапі підготовки та в ході бойових дій, необхідно вважати постійний моніторинг та прогноз психологічної готовності при різних варіантах розвитку бойової обстановки. При цьому психологічну готовність можна розглядати як перехідне психічне явище від стану очікування діяльності до можливості мобілізації компонентів психіки на активну діяльність, зокрема бойову [3,6]. Отже попередня підготовка військовослужбовця до конкретних умов (факторів) бою є вирішальним фактором формування психологічної готовності до активних бойових дій (загартування психічних і психофізіологічних властивостей особистості військовослужбовця).

На думку В. Сідака та В. Шевченка проблемою організації МПЗ застосування підрозділів ЗС та МВС України є невідповідність її методології категоріальному апарату психології. Морально-психологічний стан, як головна категорія МПЗ ґрунтується на категорії моралі, але психологія не вивчає категорії моралі, а мораль – категорії психології. Крім того, складність перебігу політичних процесів в Україні довела, що більшість категорій моралі є “швидкоплинними” у сучасному суспільстві. Також розмитість національної ідеї значно ускладнює процес “гартування” військовослужбовця [5].

Зазначені науковці вважають за доцільне виділити моральне забезпечення окремо, включивши сюди не психологічні категорії, а організаційно-дисциплінарні напрями діяльності структур по роботі з особовим складом. Термін “морально-психологічне забезпечення” повинен існувати окремо як психологічне і моральне забезпечення за відповідними напрямками та змістом.

Аналіз підходів провідних спеціалістів у галузі психології бойових дій свідчить про те, що в них немає єдності в розумінні предмета, на який потрібно направляти психологічний вплив у період підготовки і ведення бойових дій, і кінцевої мети впливу. Одні з них вважають, що таким предметом має стати психіка воїна, інші – психологічна стійкість, психологічна готовність, система “готовність-стійкість” тощо.

Разом з тим, практично всі вони у кінцевому підсумку вказують на те коло психологічних феноменів, які необхідно сформувати у воїна для забезпечення його ефективних дій у бою. Це – чіткі уявлення про майбутні дії, мобілізованість емоційно-вольової сфери, сформованість відповідних навичок поведінки на полі бою і психічної саморегуляції [7].

Варто підкреслити, що моральний і психологічний чинники відділені досить умовно, вони виявляються як ціле морально-психологічне, але важливим моментом при пошуку методів емпіричної оцінки ефективності МПЗ є виокремлення найбільш чутливої його складової від нечутливої.

Принцип вимірюваності характеристик предмета МПЗ визначає, що сформоване у воїнів психологічне новоутворення повинно вимірюватися, оцінюватися і контролюватися.

Наприклад, В. Дікуном морально-психологічний стан розглядається не тільки як предмет та показник ефективності МПЗ, але як ступінь моральної готовності, військово-професійної та психологічної здатності особового складу. Крім того звертається увага, що в оперативній і тактичній ланках морально-психологічний стан відображається у бойовій активності та стійкості особового складу.

Є. Саричев пропонує розглядати сформованість МПС як коефіцієнт морально-психологічної стійкості (КМПС) військ під час визначення фактичного рівня їх боєздатності [4].

В. Стасюк пропонує об’єктом технологічного впливу психологічного забезпечення вважати систему “військовослужбовець – середовище”, а предметом – психологічний потенціал військовослужбовця. Він ототожнює психологічний потенціал військовослужбовця з психологічною якістю особистості військовослужбовця, як психологічна готовність

до бою, що відображає сформованість необхідних для ефективних бойових дій воїна індивідуальних психологічних якостей і станів [6].

Таким чином, моральне не може бути виділеною емпірично, але воно впливає на соціально-психологічні явища групи військовослужбовців, інтегрується в психологічних якостях особистості. Психологічні якості визначають психологічну готовність особового складу до бойових дій в умовах сучасного бою та можуть бути виділені емпірично.

Розгляд боєздатності військ через психологічну стійкість дозволяє більш наочно уявити залежність від неї виконання бойових завдань. Бойове завдання, поставлене військам, має відповідати моральним, військово-професійним, психологічним та фізичним можливостям особового складу. Саме тому, щоб спрогнозувати боєздатність військ, необхідно завчасно визначати їх стійкість і активність в ході навчань, наближених до умов бою.

Щодо перерозподілу завдань в оновленій структурі інформаційного протиборства, проблемним питанням стає дублювання завдань захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу між структурними підрозділами ГШ ЗС України.

Таким чином, в умовах підвищеного інформаційного впливу з боку РФ, вважаємо доцільним зосередити організацію та ведення інформаційно-психологічних операцій та заходів інформаційно-психологічної протидії під єдиним керівництвом.

Досвід виконання завдань з інформаційного протиборства в арміях провідних країн світу підтверджує необхідність їхнього вирішення підрозділами оперативного підпорядкування на тактичному рівні та посилення структур психологічної підтримки та контролю психологічної стійкості особового складу у тактичній ланці, при цьому контроль психологічної стійкості особового складу визначається головним інструментом оцінки та прогнозування ефективності інформаційно-психологічного впливу на свої війська [2].

Починаючи з 1999 року, у збройних силах США та Німеччини психологічна підтримка та контроль психологічної стійкості особового складу розглядається як оперативне управління стресом, проводиться багаторівневою структурою консультантів, лікарів, психологів та спеціально навченими навикам психологічної допомоги солдатами. Група психологів, психіатрів та їхніх помічників органічно інтегрована у військову частину. Вона організовує взаємодію з медичними органами та священниками [1].

Консультанти в штабах частин та при командирах підрозділів надають допомогу в плануванні бойових завдань, враховуючи теорію управління стресом. Помічники психологів першими реагують на військовослужбовців, пробують стабілізувати стан особи і переконати, що його ознаки є нормальною реакцією на виняткові обставини і що вони проходять. Ця психологічна допомога на місці не потребує ніяких лікувальних заходів, але полегшує гостру реакцію на стрес і тим самим запобігає розвитку серйозних психічних розладів.

Особливістю подібної програми "OSCAR" корпусу морської піхоти США є запровадження штатних посад сержантів для подальшої інтеграції

завдань підтримки здоров'я з молодшими командирами та психіатра в структурах по роботі з особовим складом оперативного рівня, для координації зусиль з контролю психофізіологічних навантажень. Вони повинні мати досвід бойових дій, достатню медичну та психологічну підготовку. Програма позитивно оцінена особовим складом ЗС США в Іраку та Афганістані. Науковцями США за багатьма ознаками вона визнана кращою серед відомих у 2011 році [1].

На користь розвитку структури по роботі з особовим складом ротної ланки за рахунок навчання особового складу свідчить позитивний досвід призначення наставників у «трійки» і «п'ятірки» з числа досвідчених, психологічно стійких воїнів, призначення інформаційного активу в кожному окремому підрозділу військ РФ у другій Чеченській війні [3].

Властивостями системи політичної роботи в Радянській Армії у Другій світовій війні була присутність агітаторів, активістів та достатньої кількості комуністів у кожному невеликому підрозділі, їхній особистий приклад мужності і відваги, систематична робота з кожним бійцем окремо.

Зазначене свідчить, що вирішувати проблему контролю психологічної готовності та надання невідкладної психологічної допомоги у складі ротних, взводних опорних пунктів на широкому фронті необхідно в тому числі й за рахунок визначення допоміжного персоналу в межах існуючих штатних розкладів. Можливо їхнє виділення як старших солдатів.

Проте, необхідно згадати важливість завчасного формування психологічної готовності до активних бойових дій.

Існуючі програми бойової підготовки та стандарти ідеологічної підтримки високомобільних десантних військ та спеціальних підрозділів ЗС України, які не зазнали істотних змін з часів СРСР формують необхідний рівень професійних навичок, більш високу психологічну готовність особового складу. Ідеологічна підтримка засобами масової інформації елітності роду військ, його колективного духу формує впевненість особового складу у своїх силах, віру в перемогу.

За час ведення бойових дій в Афганістані у структурі психічних розладів військовослужбовці мотострілецьких і танкових підрозділів склали 43 %, десантних частин та спеціального призначення – 2 % [8]. За даними російських вчених при порівняльному вивченні анамнезу комбатантів, які брали участь у контртерористичних операціях у Чечні (1994-1995 рр.), стосовно оцінки віддалених наслідків бойового стресу, у військовослужбовців частин спеціального призначення рівні астенизації у 13 разів, алкоголізації та наркоманії у 8 разів, соціальної дезадаптації у 6 разів були менші ніж у військовослужбовців-мотострілецьків [9].

Отже, успішне вирішення завдань захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника в ході проведення АТО залежить від вмілого планування, організації та управління силами та засобами, що є в розпорядженні командирів військових частин та підрозділів.

Зважаючи на вищезазначене пропонуємо варіант розподілу завдань МПЗ оборонних дій частин та підрозділів в умовах потужного ПІВ, який зображено на рис. 1.

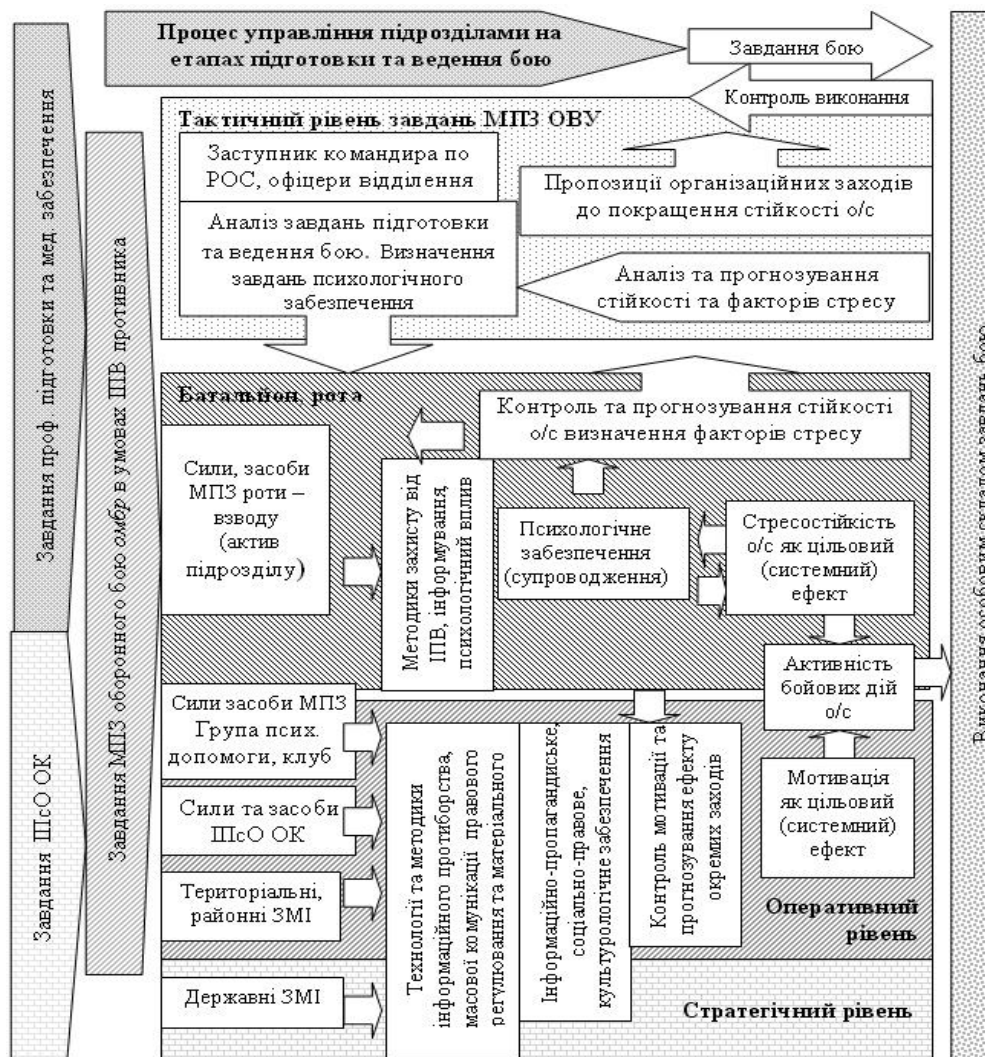

Рис. 1. Структурно-логічна схема розподілу завдань МПЗ в умовах ІПВ.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Психологічне забезпечення в умовах “гібридної війни” може розглядатись у інформаційній площині, як процес захисту від ІПВ нижчого рівня. Виокремлення та посилення психологічної складової на тактичному рівні в умовах потужного інформаційно-психологічного впливу забезпечить завчасну підготовку підрозділів омбр до характеру

майбутніх дій, своєчасне прийняття рішення завдяки своєчасній оцінці свого особового складу, первинну психологічну допомогу і реабілітацію військовослужбовців, які отримали бойові психічні травми протягом двох годин.

Подальшого дослідження потребують такі завдання захисту особового складу від інформаційно-психологічного впливу, як збір інформації, її оцінка та прогноз обстановки.

Література

1. Бочаров М. М. Шляхи удосконалення МПЗ бойових дій підрозділів високо мобільних десантних військ за досвідом провідних країн світу / М. М. Бочаров // Проблемні питання підготовки та ведення спеціальних операцій: матеріали НПС (24 грудня 2013 року). – К. : НУОУ, 2013. – 51 с. 2. Гончаров С. В., Артамонов Н. Ф. Достижение информационно-психологического превосходства в современных боевых действиях / Военная Мысль. – 2014. – № 6. 3. Караяни А. Г., Прикладная военная психология / А. Г. Караяни, И. В. Сыромятников. – СПб. : “Питер”, 2006. – 480 с. 4. Морально-психологічне забезпечення у збройних силах України: підручник: у 2ч. Ч.1 / [В. М. Вилко, В. М. Грицюк, В. Г. Дикун та ін.]; за заг. ред. В. В. Стасюка. – К. : НУОУ, 2012. – 464 с. 5. Сідак В. С., Шевченко В. Є. Проблемні питання з організації

психологічного забезпечення у Збройних Силах України: психологічний аналіз. <http://www.info-test.com.ua/eto-interesno/biblioteka/147>. 6. Стасюк В. В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) / В. В. Стасюк: підруч. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2014. – 504 с. 7. Стасюк В. В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів / В. В. Стасюк. – К. : НАОУ, 2006. – 567 с. 8. Смирнов В. К. К структуре боевой психической патологии / В. К. Смирнов, Л. С. Шпиленя // Опыт советской медицины в Афганистане: Тез. докл. Всеарм. науч. конф. – 1992. – С. 111–112. 9. Смирнов А. В. Отдаленные последствия воздействия экстраординарных стрессовых событий у ветеранов локальных войн и членов семей погибших: Автореферат дис. канд. мед. наук: 14.00.18/РВМА. – СПб. : 2003. – 19 с.

ЗАДАЧИ ЗАЩИТЫ ОБЩЕВОЙСКОВЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОТ НЕГАТИВНОГО ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В ХОДЕ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ

*Михаил Николаевич Бочаров
Александр Владимирович Войтко
Максим Георгиевич Тищенко (канд. техн. наук)*

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев, Украина

В статье проанализировано ряд факторов, которые негативно влияют на морально-психологическое обеспечение боевых действий в ходе антитеррористической операции. Проведен сравнительный анализ задач защиты личного состава от негативного информационно-психологического воздействия противника и психологического обеспечения в антитеррористической операции. Предложено рассмотрение первоочередности задач психологического обеспечения в комплексе задач защиты от негативного информационно-психологического воздействия противника на тактическом уровне. Соответственно, предлагается перераспределение задач морально-психологического обеспечения по защите от негативного информационно-психологического воздействия противника на оперативном и тактическом уровнях. Освещены результаты предыдущих исследований о важности составляющих морально-психологического обеспечения боевых действий и соответствия условиям боевых действий требований руководящих документов по защите личного состава от негативного информационно-психологического воздействия противника. Проанализировано соответствие характеристик предмета и объекта морально-психологического обеспечения принципу размерности. Освещен опыт организации оперативного управления стрессом вооруженных сил ведущих стран мира и особенности программы оперативного управления стрессом корпуса морской пехоты США, признанной лучшей по направлению сохранения психологического здоровья военнослужащих по опыту боевых действий. Выделена важность заблаговременного формирования психологической устойчивости.

Ключевые слова: отрицательное информационно-психологическое воздействие; психологическое обеспечение.

THE COMBINED ARMS UNITS PROTECTION TASK FROM THE NEGATIVE INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL WARFARE DURING THE ANTI TERRORIST OPERATION

*Mykhailo M. Bocharov
Oleksandr V. Voitko
Maksym H. Tyshchenko (Candidate of Technical Sciences)*

National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, Ukraine

The numbers of factors that negatively affect the moral and psychological support of combat operations during the anti-terrorist operation were analyzed in the article. The comparative analysis of the personnel protection tasks from the enemy negative information and psychological influence and psychological support during the anti-terrorist operation was conducted. The tasks precedence consideration of the psychological support in the complex of the protection against enemy negative information and psychological influence at the tactical level tasks was proposed. Accordingly, the redistribution of the moral and psychological support on protection against the enemy negative information and psychological influence at the operational and tactical levels tasks is proposed. The previous studies results about the importance of the combat operations moral and psychological support components and conformity with combat operations condition of guidance documents requirements on the personnel protection from the enemy negative information and psychological influence were presented. The correspondence of the subject and object characteristics of the moral and psychological support with the principle of dimension was analyzed. The experience in the organization of the operational stress management of the leading countries Armed Forces and features of the operational stress management program of the US Marine Corps, it was recognized as the best in the direction of soldiers' psychological health preservation according to the combat experience was shown. The importance of the early psychological stability formation was highlighted.

Keywords: negative information and psychological influence; psychological support.

References

1. **Bocharov M.M.** (2013). The ways of improving combat actions MPS of highly mobile airborne units according to the leading countries experience. [*Shliakhy udoskonalennia MPZ boiovykh dii pidrozdiliv vysoko mobilnykh desantnykh viisk za dosvidom providnykh krain svitu*], Kyiv, NUOU, 51 p.
2. **Honcharov S. V., Artamonov N. F.** (2014). Achieving information and psychological superiority in modern warfare. [*Dostizhenie informacijnno-psihologicheskogo prevoshodstva v sovremennykh boevykh dejstvijah*], Voennaja Mysl', № 6.
3. **Karajani A.G., Syromjatnikov I.V.** (2006). Applied Military Psychology. [*Prikladnaja voennaja psihologija*], SPb, "Piter", 480 p.
4. **Vislko M.V. and others** (2012). The moral and psychological support in Armed Forces of Ukraine. [*Moralno-psihologichne zabezpechennia u zbroinykh sylakh Ukrainy*], Kyiv, NUOU, 464 p.
5. **Sidak V. S., Shevchenko V. Y.** Problematic issues on organization of psychological support in Armed Forces of Ukraine: psychological analysis. [*Problemni pytannia z orhanizatsii psyholohichnoho zabezpechennia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: psyholohichniy analiz*], Available at: <http://www.info-test.com.ua/eto-interesno/biblioteka/147>.
6. **Stasiuk V. V.** (2014). Psychological support of troops (forces). [*Psyholohichne zabezpechennia diialnosti viisk (syl)*], Kyiv, NUOU, 504 p.
7. **Stasiuk V. V.** (2006). Psychology of local wars and armed conflicts. [*Psyholohiia lokalnykh viin ta zbroinykh konfliktiv*], Kyiv, NAOU, 567 p.
8. **Smirnov V.K., Shpylenia L.S.** (1992). To the structure of the combat mental pathology. [*K strukture boevoy psihicheskoy patologii*], Opyt sovetsoj medicyny v Afganistane, Vsearm. nauch. konf., pp. 111–112.
9. **Smirnov A.V.** (2003). Long-term effects of extraordinary stressful events in veterans of local wars and family members of victims. [*Otdalennye posledstviya vozdejstvija jekstraordinarnykh stressovykh sobytij u veteranov lokal'nyh vojn i chlenov semej pogibshih*], Avtoreferat dis. kand. med. Nauk, SPb., 19 p.

Отримано: 04.05.2015 року